

Globalisering, regionalisering en arbeidersbeweging: het geval van de MERCOSUR

| *Ronaldo Munck*

Het debat over de globalisatie wordt bepaald door de plaats die regionale integratieprojecten in het kader van de wereldeconomie innemen en de mogelijkheden voor de arbeidersbeweging om daarop greep te krijgen. De MERCOSUR is zo een interessant voorbeeld. Tevens wordt in dit artikel de vraag opgeworpen wat de verdere functie en plaats zal zijn van de nationale identiteiten in deze regionale ontwikkelingen en aangevoerd dat nationalisme niet noodzakelijk moet gezien worden als een negatieve reactie tegen het verschijnsel van de globalisatie.

De regionale momenten

Het is een nogal algemeen aanvaard idee dat de regionalisering niet onverenigbaar is met de globalisering, hoewel in een populair discours wordt gesteld dat het "regionale moment" in de reorganisatie van de hedendaagse mondiale samenleving zal worden uitgewist. Toch kan men de regionalisatie zien als een antwoord op de globalisatie en daardoor heeft ze in elk land de neiging tot het versterken van die sociaal-economische groepen die betrokken zijn bij de neoliberale globalisatie. De complementariteit van beide processen wordt duidelijk als we hun wederzijds ondersteunende rol met betrekking tot het heilige principe van de "concurrentiekracht" bestuderen. Charles Oman, die hoofd van de OESO (Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling) is, legt uit dat "globalisatie en regionalisatie slechts elkaar tegengesteld zijn en als een centrifugaal proces kunnen worden beschouwd, in die zin dat het ene proces wordt aangedreven door micro-economische krachten en het andere vaker een politiek verschijnsel is" (Oman 1999: 56-7). Dat de regionalisatie gunstig voor de globalisatie kan zijn, betekent nog niet dat de regionalisatie geen positief of antihegemonisch potentieel zou hebben.

Het is nuttig om een onderscheid te maken tussen regionalisatie en regionalisme. Het eerste moet men begrijpen als een sociaal en economisch proces dat veel lijkt op de globalisatie. Of, zoals Jean Grugel en Willy Hout het stellen: "Regionalisatie verwijst naar de regionale uitdrukking van het globale proces van de economische integratie en de veranderende productie- en machtsstructuren" (Grugel en Hout 1999: 10). Dit is niet noodzakelijk een bewust politiek project, want het wordt bepaald door de logica van de globalisatie waarvan het, om een term van Gramsci te gebruiken, op regionaal vlak de uitdrukking of het moment is. Van de andere kant kan men, om Andrew Gamble en Anthony Payne te volgen, de term regionalisme gebruiken om te verwijzen naar "een type van staatsproject dat men kan onderscheiden van andere types van staatsprojecten, zoals het globalisme" (Gamble en Payne 1996: 250). Het staatsproject kan zowel in de richting van als ook tegen de richting van het historisch proces van de globalisatie in gaan.

Sinds het einde van de Koude Oorlog is het breukvlak tussen de globalisatie en de verschillende regionale staatsprojecten bijzonder scherp aan het licht gekomen. Het resultaat hiervan zou men in een complexe posthegemoniale wereld onbevooroordeeld moeten benaderen.

We moeten ook het simplistische beeld van een globale-regionale symbiose overstijgen wanneer we het hebben over de landen in het Zuiden die men ook als de "economische buitenlus" kan omschrijven. Een invloedrijke tekst van de Braziliaanse socialistische wetenschapper Octavio Ianni over de globalisatie is haast uniek omdat hij in een hoofdstuk over het regionalisme zowel het globalisme, het regionalisme als het nationalisme samen behandelt (Ianni 1997: hoofdstuk 7). Het is kenmerkend voor de Euro-Amerikaanse vooroordelen dat in de literatuur over de globalisatie het nationalisme ofwel vergeten, ofwel, samen met het fundamentalisme, ondergebracht wordt bij de categorie van de atavistische reacties op het verschijnsel van de globalisatie. In werkelijkheid blijft in een groot deel van de wereld, zeker in Latijns-Amerika, het nationalisme een vitale economische, politieke, sociale en culturele kracht vormen. In de context van het regionalisme dat zichzelf voortdurend een andere configuratie aanmeet, wordt het nationalisme tegen een nieuwe historische en geografische horizon gesitueerd. De dynamiek van globalisatie en regionalisatie en de staatsprojecten van het regionalisme scheppen nieuwe, complexe en tegenstrijdige nationalistische dynamieken die we tot in detail moeten ontleden en die we niet mogen verwerpen als een reactie op de globalisatie.

In het donker zijn alle katten natuurlijk grauw en elke regionalisatie is dan ook gewoon regionalisatie. Maar indien we een wel bepaald geval zoals Chili nemen, dan kunnen we de verschillende vormen van regionalisatie beter onderscheiden. In de jaren negentig werd Chili heen en weer geslingerd tussen integratie in de North American Free Trade Agreement (NAFTA) of in de Mercado Común del Sur (MERCOSUR), alhoewel in de praktijk een pragmatische integratie in de beide blokken de voorkeur wegdroeg. In het midden van de jaren negentig leek het erop alsof Chili lid zou worden van de noordelijke NAFTA en machtige economische belangen in dat land bepleitten deze keuze. Omwille van hoofdzakelijk binnenlandse VS-belangen gebeurde dat niet,

waarna pas de keuze voor de MERCOSUR in beeld kwam. Hoewel eerder opgericht, was de toelating van de MERCOSUR (met een toekomstige gemeenschappelijke markt) als model niet zo aantrekkelijk als de integratie met de Verenigde Staten. Maar daar ging men nu anders tegenaan kijken. Toen Ricardo Lagos, de nieuwe socialistische president van Chili, in het begin van 2000 Argentinië bezocht, kondigde hij een versnelde (alhoewel niet onbetwiste) integratie met Chili's zuidelijke buurlanden aan. Lagos verklaarde dat in een wereld van "globaliseerders" en van "geglobeerders" dit "de formule [was] om de uitdaging van de globalisering in de ogen te kijken" (Clarín 2000). Dat was niet hetzelfde als lid worden van de NAFTA.

*De globalisering is bezig het
Zuiden een nieuw aanzien te
geven op een manier die
mogelijk voor het Zuiden nog
traumatischer zal zijn dan
voor het Noorden.*

We kunnen nu besluiten dat in een posthegemonische wereld de regionale economische integratie een doorslaggevend element zal zijn in het versnellen van de tendens naar de globalisering van de economische betrekkingen. De globalisering is bezig het Zuiden een nieuw aanzien te geven op een manier die mogelijk voor het Zuiden nog traumatischer zal zijn dan

voor het Noorden. Ik wil besluiten met wat, vanuit een democratisch perspectief gezien, de vooruitzichten kunnen zijn op een verdere democratisering als gevolg van het regionale moment van de globalisering. André Mommen heeft beweerd dat "vijftig jaar na het einde van de Tweede Wereldoorlog het regionalisme verschenen is als een compromis tussen globalisme en protectionisme, tussen internationalisatie en ISI [import-substitutie industrialisatie]" (Mommen 1998: 48). Dit denkspoor weigert een naadloos verband te leggen tussen de regionale en de globale logica voor een nieuw hegemoniaal project. Dit doet me denken aan Karl Polanyi's interpretatie die vlak na de Tweede Wereldoorlog de inherente instabiliteit van de opkomende liberale wereldorde siuteerde in de werking van de zuivere marktmechanismen en hij bepleitte daarom een regionale wereldorde met een zekere mate van planning (Polanyi 1945). We zouden hier graag verder op in willen gaan, ook al omdat dit een goede aanzet voor een debat kan zijn.

Het debat over de MERCOSUR

De MERCOSUR werd in 1991 geboren uit het Verdrag van Asunción dat ondertekend werd door Argentinië en Brazilië en dat daarna door Uruguay en Paraguay werd bijgetreden. Hoewel de MERCOSUR een exclusief Derde Wereld handels- en economisch blok was, vertegenwoordigde het een aanzienlijke macht met een bevolking van meer dan 200 miljoen en een BBP (Bruto Binnenlands Product) van meer dan 980 miljard dollar, wat goed was voor de vierde plaats als economische wereldmacht. Het Verdrag van Asunción stemde overeen met de internationale trend naar "open" en gedereguleerde economieën, maar het wilde wel binnen vier jaar een "interne" vrijhandelszone tot stand brengen. Na een periode van weinig geloofwaardigheid rond 1993-'94 als gevolg van inter-regionale wedijver, kwam de MERCOSUR in het midden van de jaren negentig op kruissnelheid. Het Ouro Preto Protocol van 1994 bezorgde de MERCOSUR een definitieve institutionele structuur als een interne vrijhandelszone en als een tolunie ten aanzien van derde landen (met tarieven tussen 0 en 20 procent). Het is opmerkelijk dat de MERCOSUR als enige tolunie in het Zuiden het niveau van de interne handel tussen 1990 en 1995 met 200 procent zag stijgen, terwijl de buitenlandse handel van het blok met 80 procent toenam.

Regionale integratie moet men als een proces, niet als een gebeurtenis zien. Tenslotte gaat de oorsprong van de MERCOSUR op zijn minst terug tot het in 1985 door Argentinië en Brazilië ondertekende Economisch Integratie en Coöperatie Programma tijdens de eerste golf van het Latijns-Amerikaanse democratiseringsproces. Pas in 1999 tijdens de tweede termijn van president Carlos Menem en het aan de macht komen van president Fernando Henrique Cardoso in Brazilië nam de MERCOSUR een hoge vlucht. In het midden van 2000 ondertekenden de vier presidenten van de MERCOSUR samen met hun ambtgenoten van Bolivia en Chili een verklaring om de MERCOSUR opnieuw te lanceren. Een verdere vermindering van de tarieven werd aangekondigd en de integratie van de productielijnen werd versneld, evenals de versterking van het exportpotentieel van het blok. Terwijl monetaire en fiscale stabiliteit de overhand hielden in de gedachten van de regeerders in de regio, beloofden zij plechtig om samen de "dringende sociale problemen van de regio" te benaderen en "de armoede en alle vormen van discriminatie uit te

roeien". Zo zien we dat de MERCOSUR, zelfs op officieel niveau, niet kan worden beperkt tot het economische niveau en dat de sociale dimensie altijd zal opduiken.

Bij het beoordelen van de toekomstmogelijkheden van de MERCOSUR is het belangrijk te weten dat de betekenis van het project niet doorzichtig of eenvoudig is. Zoals Miguel Teubal noteert "betekent het verschillende dingen voor verschillende mensen en impliceert het verschillende perspectieven en visies betreffende de ware betekenis van de MERCOSUR zelf" (Teubal 1998: 233). Zo hebben we bij voorbeeld de bewering "quem regionaliza globaliza melhor" (wie regionaliseert globaliseert beter) van de verdedigers van de globalisatie (Florêncio en Araujo 1996: 80-81). Nu speelt er ook een weifelend ontwikkelings- (desarrollista) of industrialisatieproject of paradigma mee. Volgens deze visie, aldus Teubal, "moet de economische integratie een meer graduele en defensieve koers volgen gezien de complexiteit van de talrijke betrokken factoren" (Teubal 1998: 235). Op deze manier wordt regionalisatie eerder opgevat als een defensieve strategie met betrekking tot de neoliberale globalisatie dan als een complement ervan. De huidige onderhandelingen van de MERCOSUR met de Europese Unie (EU) tonen aan dat er, tenminste potentieel, meer uiteenlopende keuzen zijn dan de "carnal relations" ("vleselijke betrekkingen") met de Verenigde Staten, zoals de beroemde uitspraak van een Argentijnse minister van Buitenlandse Zaken ooit luidde.

Tenslotte moeten we benadrukken dat de MERCOSUR niet alleen een socio-economisch blok is, maar ook een complexe en veranderende culturele werkelijkheid. Zoals García Condini in zijn recent werk over de "ingebeelde globalisering" in de MERCOSUR stelde "wordt de articulatie tussen globalisatie, regionale integratie en de verschillende culturen een sleutelkwestie in de onderzoeksprogramma's en ook bij onderhandelingen" (1999: 13). De culturele dimensie van het regionale integratieproject voegt er niet alleen een ander betekenisniveau aan toe, maar kan er ook verschillende sociale actoren die tot nu toe "laat" aan de onderhandelingstafel zijn verschenen, aan toevoegen. Rond de tafel zitten en de regionale toekomst van de auto-industrie bespreken, waar kapitaal, arbeid en de staat uiteindelijk een gemeenschappelijk taal en kijk op de problemen hebben, is één ding, maar een ander ding is het binnenbrengen van de genderdimensie of de

hybride culturele grensgebieden tussen Argentinië, Uruguay, Brazilië en Paraguay. Zoals Elizabeth Jelin het stelde, bestaat er een groeiend proces in de regio waardoor "verschillende actoren en krachten hun identiteiten en scenario's opnieuw zullen moeten bepalen in termen van ruimte en territorium" (Jelin 1999: 42).

We moeten altijd de politieke context bekijken waarin de afzonderlijke regionale ervaringen plaatsvinden. Binnen de context van de regionalisatie moet men de MERCOSUR niet alleen zien als een middel om de concurrentiekracht van de regio in het kader van de globalisatie verhogen, maar ook in het kader van de democratisering. De regionale dimensie ziet men nu als een belangrijk bolwerk tegen elke terugkeer van militaire regimes. Culturele creativiteit bloeit op in een nieuwe sfeer waarin de dictatuur gezien wordt als een deel van het verleden dat nooit meer terug zal komen. Aldus wordt er niet alleen over het concept van het democratisch burgerschap opnieuw in elk land apart onderhandeld, maar ook op het regionale niveau, wat een betekenisvol interpretatief raamwerk in de zuidelijke punt van Latijns-Amerika oplevert. Zoals Jelin het stelt, verandert het proces van regionale integratie de relatie tussen burgerschap en nationaliteit: "De schepping van supranationale openbare forums vereist de ontwikkeling van nieuwe vormen van burgerschap. Vanuit het standpunt van de onderdrukte groepen betekent dit de ontwikkeling van nieuwe stemmen, actoren en sociale bewegingen" (Jelin 1999: 47). De MERCOSUR is niet alleen een ruimte voor (economische) integratie, maar ook een nieuwe ruimte voor (sociale) interactie.

De arbeidersbeweging in de MERCOSUR

In de jaren vijftig had de Argentijnse nationalistisch-populistische laboristische president Juan Perón gepleit voor de vorming van een Latijns-Amerikaanse Vakbeweging (ATLAS: Agrupación de Trabajadores Latino Americanos Sindicalizados, zie Deiner 1970), maar sindsdien is er weinig beweging van onderen op gekomen in de richting van een transnationale vakbeweging. De MERCOSUR vertegenwoordigt vandaag een "regionale democratische openbare ruimte [die] de voorwaarden voor een multinationale collectieve actie zullen [kunnen?] scheppen" (Alimonda 2000: 41). Het is van uitermate groot belang te

weten dat de vakbeweging in de MERCOSUR aanmerkelijk meer pro-actief was bij het opstellen van een regionale strategie en standpuntbepaling, dan de tegenhangers in de NAFTA, waar de verdeeldheid groter was en de defensieve actie zich later ontwikkelde. Inderdaad, vier jaar voordat in 1987 het Verdrag van Asunción werd getekend, vormden de vakcentrales van Argentinië, Brazilië, Bolivia, Chili en Uruguay samen de Coordinadora de Centrales Sindicales del Cono Sur (CCSCS: Coordinatie van de Vakcentrales van de Zuidelijke Conus), die erin slaagde om een effectief regionaal vakbondsstandpunt ten aanzien van de MERCOSUR te verwoorden (Portella de Castro 1996).

Het Verdrag van Asunción uit 1991 dat grotendeels door economen en juristen was opgesteld, negeerde grotendeels de arbeidsvraagstukken en inderdaad ook de hele sociale en politieke dimensie van het integratieproces. Onder aanvoering van de "nieuwe vakbeweging" in Brazilië lieten de arbeidersvertegenwoordigers uit de Zuidelijke Punt van Latijns-Amerika nochtans hun aanwezigheid voelen. Terwijl de eis van een Sociaal Charter van de MERCOSUR van de hand werd gewezen, stemden de regeringen in met het oprichten van een sub-werkgroep (nummer 11) die eerst "Arbeidszaken" heette en die daarna werd uitgebreid tot "Arbeidsrelaties, Werkgelegenheid en Sociale Zekerheid". De driedelige (regering, werkgevers en vakbeweging) onderhandelingen in Subgroep 11 leverden enkele betekenisvolle resultaten op en integreerden de vakbeweging stevig in de lopende onderhandelingen over de verschillende aspecten van het integratieproces. Gezien het feit dat alle besluiten op basis van consensus werden genomen, betekende het akkoord over een multilaterale Conventie over de Sociale Zekerheid (Recomendation N3/95) een belangrijke stap voorwaarts. Nog belangrijker was het besluit een commissie van Subgroep 11 te vormen om de haalbaarheid van een Sociaal Hoofdstuk of een Verklaring van de Fundamentele Rechten van de Arbeid te bestuderen en eventueel goed te keuren, ook al had men het oorspronkelijke vakbondsvoorstel afgezwakt.

De stem van de vakbeweging weerklonk luider via het Ouro Preto Protocol van 1996 dat o.a. een Sociaal-economisch Consultatief Forum stichtte. De nationale secties van het Forum (pas in 1996

opgezet) omvatten niet alleen ondernemersorganisaties en vakcentrales, maar ook consumentenverenigingen. De vakbonden (vooral in Brazilië) oefenden druk uit ten einde de regionale openbare ruimte ook open te stellen voor de coöperatieve bewegingen en de ecologische organisaties. Er is een tendens om dit niveau van regionaal bestuur volgens het voorbeeld van de EU te versterken door het opleggen van voorgeschreven overlegprocedures met betrekking tot alle *issues* met een sociale weerslag. Ondanks het democratisch deficit dat aan de consultatieve functie van het Forum kleeft, heeft het een ambitieuze agenda opgebouwd met punten als regionaal werkgelegenheidsbeleid, industriële ontwikkelingsstrategie, betrekkingen met de NAFTA en bescherming van de consumenten. In 1998 ondertekenden de presidenten van de MERCOSUR een belangrijke Sociale Verklaring waarin de basisrechten werden beschreven en waarin de parameters voor transnationale sociale onderhandelingen werden vastgelegd. Op een meer technisch, maar ook op tripartite niveau, werd in 1998 eveneens het Arbeidsmarkt Studiebureau van de MERCOSUR opgericht om de werkgelegenheidspolitiek te sturen.

Vandaag vormen de vakbonden een onmiskenbare “sociale dimensie” van de MERCOSUR. Ze lijken meer proactief voor wat het vraagstuk van het regionalisme te zijn dan hun Europese of Noord-Amerikaanse tegenhangers, wat, naar ik meen, het gevolg is van de “Latijns-Amerikaanse” identiteit. In het midden van 2000 ontmoette de CCSCS de vakbondsleders van de CAN (Comunidad Andina de Naciones – Gemeenschap van de Andes Landen) uit Brazilië. De tien vakcentrales namen een duidelijk standpunt in ten gunste van de integratie van de MERCOSUR en de CAN, maar niet als een proces aangevoerd door de grote bedrijven, doch eerder als “een instrument voor de opbouw van een ontwikkelingsmodel voor de een maatschappij gebaseerd op meer inkomensgelijkheid en voor de versterking van de sociale rechtvaardigheid” (Correio Sindical Mercosul). De versterking van het Latijns-Amerikaanse regionalisatieproces werd ook gezien als het vormen van een tegengewicht en een verhoogde soevereiniteit ten aanzien van de Verenigde Staten. Een zeer krachtige interventie tegen verzwakking van de democratie toonde aan dat de arbeidersbeweging zowel een sterke politieke als een sociaal-economische stem laat horen.

De vakbondstestem in de MERCOSUR wordt op meerdere niveaus gehoord, inclusief die van de communicatie. Met de steun van de internationale vakbeweging, inclusief de ICFTU-ORIT en verschillende andere internationale vakbondsecretariaten, beheert de CCSCS een website “<http://www.sindicatomercosul.com.br>” dat het tweewekelijkse informatieblad ‘Correio Sindical Mercosul’ publiceert. Met goede nationale correspondenten, goede contacten met de formele en informele vakbondstructuren en een pakkende, informatieve stijl lijkt ‘Correio Sindical’ een doelmatige organisatorische en ideologische rol te spelen. Er zijn veel meer regionale ruimten voor een democratische dialoog. Bij voorbeeld UNESCO’s MOST (Management of Social Transformation) programma ondersteunt een onderzoeks- en netwerkproject met de naam ‘A Space for Interaction, a Space for Integration’ dat breder wil zijn dan de sectorale onderhandelingen “om het proces van dialoog en integratie op het niveau van de samenleving en de culturen te begrijpen” “<http://www.unesco.org/most/p80.htm>”. Het culturele domein – daar waar we betekenis geven aan ons leven in deze complexe tijd – is van cruciale betekenis voor de toekomst van de arbeidersbeweging.

Voorbij de gevallenstudies

We kunnen verschillende conclusies trekken uit de hierboven gevallenstudies van vakbondstransnationalisme in een regionale context. De MERCOSUR is een onderdeel van een bredere internationale trend naar een “open” regionalisme in tegenstelling tot voorgaande projecten van “gesloten” regionalisme. Het MERCOSUR-project bevat, hoewel in samenklank met de globalisatiecrisis in de regio, in zich allicht ook een alternatieve ontwikkelingsdynamiek. Dit zijn geen eenvoudige economische projecten, omdat zij diepgaande politieke, sociale en culturele implicaties en dynamieken bevatten. De arbeidersbeweging heeft, via de leiding van vakbonden met een uiteenlopende politieke oriëntatie, vanaf het begin een voet aan de grond gekregen in de MERCOSUR. De vakbonden zijn erin geslaagd als onderdeel van de traditionele tripartite regelingen met de werkgeversorganisaties en de ministeries van Arbeid, de belangrijkste sociale rechten binnen het economisch integratieproces naar voren te schuiven. De meer radicale vakbewegingen, zoals die uit Brazilië, zochten een sociale vakbondagenda binnen de MERCOSUR te scheppen door de bewegingen en orga-

nisaties van landloze boeren, plaatselijke gemeenschappen, vrouwen en milieuvrijwilligers erbij te betrekken.

We moeten echter "voorbij" onze gevallenstudies gaan en trachten te veralgemenen. In mijn ogen hebben de debatten over vakbondstransnationalisme in het tijdperk van de globalisatie in belangrijke mate de regionale dimensies veronachtzaamd. Er heeft natuurlijk een uitvoerig debat over de arbeidersbeweging in de context van de NAFTA en met betrekking tot de EU plaatsgevonden. Toch verschijnt de regionale dimensie nog altijd als een veel later invallende gedachte en als een onderdeel van de "hiërarchie van transnationalisme", waarbij het globale niveau duidelijk als eerste komt en de regionale dimensie ver weg op de tweede plaats. Het probleem is ingewikkeld wanneer we een regionale ervaring uit het Zuiden behandelen die bijna helemaal "onzichtbaar" blijft in de hoofdstroom van de kritische verslagen over transnationalisme, internationalisme, cosmopolitische democratie enz. Wat in het Noorden als cosmopolitisch doorgaat, kan vanuit de verscheidene perspectieven en standpunten van het Zuiden een zeer parochiale versie van een bepaalde Westerse kijk zijn. Het universalisme dat de globale ongelijkheden, de regionale variaties en de lokale particularismen veronachtzaamt, is maar een armetierige basis om mensen te verenigen rond een gemeenschappelijk democratisch equivalent.

Op het specifieke terrein van de regionale integratie in Latijns-Amerika zijn zeer verschillende strategieën in het spel met zeer verschillende sociale en politieke effecten. Het imperiale project van de Verenigde Staten voor een American Free Trade Agreement (AFTA) zou een regionalistisch project van aanzienlijke omvang kunnen worden indien het verwezenlijkt zou worden. Als we terug gaan naar president Bush sr. en zijn 'Enterprise for the Americas', dan is het nuttig om zijn woorden in herinnering te roepen dat het "ons doel is om de oude identiteit van Latijns-Amerika, dat in oppositie met de Verenigde Staten leeft, te slopen" (Gamble en Payne 1998: 254).

De NAFTA vormde een onderdeel van deze agenda, maar de "betekenis" ervan is deels door de toegenomen "latijns-amerikanisering" van de Verenigde Staten nu meer pluralistisch ingevuld. Het belangrijkste punt is dat een AFTA erg verschillend zal zijn van een SAFTA (South American Free Trade Association) indien de MERCOSUR ooit in die richting zou evolueren. Brazilië, die de leidende staat achter de MERCOSUR is, is het enige Latijns-Amerikaanse land dat in staat is om

de onbetwiste hegemonie van de Verenigde Staten in de regio uit te dagen. Dat de MERCOSUR zich onlangs tot de EU wendde, geeft aan dat er een spanning bestaat met de belangen van de Verenigde Staten en dat het verkeerd zou zijn alle mogelijkheden op een conflict uit te sluiten, omdat de Verenigde Staten vandaag gunstig staan tegenover een "open regionalisme" met het Zuiden.

Indien staatsprojecten niet allemaal gelijkwaardig zijn, dan is de globale hegemonie niet wat ze hoort te zijn. In het tijdperk van het "Imperium" (Hardt en Negri 2000) bestaat geen territoriaal machtscentrum met vastgelegde grenzen meer, maar eerder "is het een gedecentreerd en gedeterritorialiseerd beheersorgaan dat geleidelijk de complete wereldruimte zal insluiten ..." (Hardt en Negri 2000: xii). Indien dus globale hegemonie volgens het Britse en Amerikaanse model onwaarschijnlijk is, wat zijn dan de vooruitzichten voor de nieuwe regionale hegemonieën? Politieke en veiligheidsraamwerken kunnen best voortkomen uit economische integratiemechanismen. In het tijdperk van de globalisatie lijkt het nogal onwaarschijnlijk dat de Verenigde Staten hun stempel kunnen drukken op de rest van het Amerikaanse continent, zoals dat gebeurde in de tijd dat het Westen eenvoudigweg "amerikanisering" (US-ificatie om precies te zijn) betekende. Er bestaat ook een toenemende aandacht voor de noodzaak van meer regionaal bestuur (governance) in het posthegemoniale tijdperk. Volgens Robert Falk bij voorbeeld bestaat "de rol van het regionalisme erin om een nieuw evenwicht te scheppen in de politiek die bescherming van de kwetsbaren en de belangen van de mensheid als totaliteit nastreeft (...) tegen de integrerende,

In mijn ogen hebben de debatten over vakbondstransnationalisme in het tijdperk van de globalisatie in belangrijke mate de regionale dimensies veronachtzaamd.

technologische dynamiek die met het globalisme in verband wordt gebracht” (Falk 1999: 86). Idealistisch of niet, deze benadering herinnert ons aan het feit dat er iets bestaat tussen het “lokale” en het “globale”.

De arbeidersbeweging is traag geweest om het belang van de regionale dimensie te appreciëren. Hoewel traditioneel gericht op de natiestaat, heeft zij altijd ook een “internationale” dimensie gehad. Dat laatste kan dan wel grotendeels symbolisch zijn geweest of, aangespoord door de objectieve noden veroorzaakt door het globalisme, een bron van groeiende zorg zijn geworden. Het regionale moment bevindt zich half en half in een verward niemandsland dat nog onontgonnen tussen de nationale en lokale momenten van de arbeidersstrijd ligt. Indien de bovenstaande analyse tenminste in algemene zin juist is, dan mogen we een opflakking van de regionale niveaus van organisatie, agitatie en arbeidersacties verwachten. Van het standpunt van het kapitaal gezien “kan het nieuwe regionalisme in Latijns-Amerika en elders in de globale economie met zich meebrengen dat de oplossing in een versterkt en geactualiseerd multilateralisme wordt gevonden” (Tussie 1998: 82). Noch de door de Verenigde Staten aangestuurde General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) of de meer recente en onrustige World Trade Organisation (WTO) waren in staat om zoals het regionalisme heeft gedaan het multilateralisme op te bouwen. Gezien vanuit het perspectief van de arbeidersbeweging en rekening houdend met het feit dat de spanningen en verdeeldheid van Koude Oorlog nu tot het verleden behoren, kan de regionale dimensie uitzicht bieden op een vernieuwde vorm van internationalisme dat beter dan het abstracte “kosmopolitisch” globalisme bevrijdend kan werken.

(Vertaling: André Mommen)

Bibliografie

- Alimonda, Héctor (2000): “Brazilian society and regional integration”, in *Latin American Perspectives*, 27, 6, p. 27-44.
- Clarín (2000): “Lagos: Solo juntos podremos entrar en la nueva economía”, in *Clarín* (19 mei 2000), p. 7.
- Deiner, J. T. (1970): “ATLAS: a labor instrument of Argentine expansionism under Perón”, Rutgers, The State University, PhD Thesis.
- Falk, R. (1999) *Predatory Globalization. A Critique*, Cambridge: Polity Press.
- Fernández Jilberto, A. en Mommen, A. (1998): “Globalization versus regionalization”, in: A. Fernández Jilberto, A. en A. Mommen (red.) *Regionalization and Globalization in the Modern World Economy. Perspectives on the Third World and Transitional Economies*, Londen: Routledge.
- Florêncio, S. A. L. en Araujo, E. R. (1996): *Mercosul hoje*, Sao Paulo: Alfa-Omega.
- Gamble, A. en Payne, A. (1996): “Conclusion: the new regionalism”, in: A. Gamble en A. Payne (red.): *Regionalism and World Order*, Londen: Macmillan.
- García Candini, N. (1999): *La globalización imaginada*, Buenos Aires: Paidós.
- Grugel, J. (1999): “The Chilean state and the new regionalism: strategic alliances and pragmatic integration”, in J. Grugel en W. Hout (red.): *Regionalism Across the North-South Divide. State Strategies and Globalization*, Londen: Routledge.
- Grugel, J. (1996): “Latin America and the remaking of the Americas”, in: A. Gable en A. Payne (red.): *Regionalism and the World Order*, Londen: Macmillan.
- Grugel, J. en Hout, W. (1999): “Regions, regionalism and the South”, in: J. Grugel en W. Hout (red.): *Regionalism Across the North-South Divide. State Strategies and Globalization*, Londen: Routledge.
- Hardt, M. en Negri, A. (2000): *Empire*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Ianni, O. (1997): *A era de globalismo*, Rio de Janeiro: Civilizaca o Brasileira.
- Jelin, E. (1999): “Dialogues, understandings and misunderstandings: social movements in MERCOSUR”, in: *International Social Science Journal*, nr. 159 (maart): p. 38-48.
- Mommen, A. (1998): “External pressures shaping regionalization: a critical assessment”, in: A. Fernández Jilberto en A. Mommen (red.): *Regionalization and Globalization in the Modern World Economy. Perspectives on the Third World and Transitional Economies*, Londen: Routledge.
- Oman, C. (1999): “Globalization, regionalization and inequality”, in: A. Hurrell en N. Woods (red.): *Inequality, Globalization and World Politics*, Oxford: Oxford University Press.
- Polanyi, K. (1945): “Universal capitalism or regional planning”, in : *The London Quarterly of World Affairs*, januari.
- Portalla de Castro, M. S. (1996): “Mercosur, mercado de trabajo y desarrollo. Para una acción sindical regional”, in *Nueva Sociedad*, nr. 143: p. 158-173.
- Portella de Castro, M. S. en Wachendorfer, A. (1998): “El sindicalismo del MERCOSUR: su trayectoria y sus perspectivas en un contexto de ampliación comercial hemisférica”, in Maria Silvia Portella de Castro en Achim Wachendorfer (red.): *Sindicalismo y globalización: la dolorosa inserción en un mundo incierto*, Caracas: Editorial Nueva Sociedad: p. 13-38.

Teubal, M. (1998): "Regional integration processes in Latin America: Argentina and MERCOSUR", in: A. Fernández Jilberto en A. Mommen (red.): *Regionalization and Globalization in the Modern World Economy. Perspectives on the Third World and Transitional Economies*, Londen: Routledge.

Tussie, D. (1998): "In the whirlwind of globalization and multilateralism. The case of emerging regionalism in Latin America", in W. Coleman en G. Underhill (red.): *Regionalism and Global Economic Integration*, Londen; Routledge.

a a n k o n d i g i n g

IMAVO vzw organiseert, samen de Volkshogeschool te Brugge, volgende lezingenreeks:

'HET BAARMOEDERVERLANGEN'

EEN INLEIDING TOT DE PSYCHOANALYSE

De psychoanalyse is Sigmund Freuds visie op het functioneren van de menselijke geest. In zijn geschriften blijkt Freud alles behalve een dogmaticus: hij bekritiseert regelmatig zijn eigen eerdere visies en hij confronteert zich met kritieken van anderen. Daarom blijft hij een boeiend schrijver, die het denken van de aandachtige lezer stimuleert en verplicht stelling te kiezen ten opzichte van zijn beweringen. Een loutere samenvatting van Freuds beweringen doet de psychoanalyse als een levende zoektocht naar de waarheid onrecht aan.

'Een' inleiding tot 'de' psychoanalyse, die vertrekt vanuit Freuds eigen letterlijke beweringen, kan dan ook niet anders zijn dan persoonlijk ingekleurd.

In een inleiding tot de psychoanalyse moeten zeker drie fenomenen besproken worden: de dromen, het onbewuste en de seksualiteit. Dromen zijn voor Freud een belangrijk onderzoeksthema, omdat ze de hoofdweg (de 'via regia') vormen naar het onbewuste. Het onbewuste is een vooropstelling van de psychoanalyse: erzonder zou ze geen eigen specificiteit hebben. Volgens Freud vormen de infantiele seksuele wensen de meest frequente en sterkste drijfkrachten van de mens, en dit niet alleen bij het vormen van dromen.

In welke mate speelt het 'baarmoederverlangen' een noodzakelijke rol op deze drie gebieden? In welke mate wordt het menselijke leven noodzakelijk gekleurd door dit 'baarmoederverlangen' – het op psychisch vlak terugverlangen naar de toestand zoals we die onbewust in de moederschoot hebben beleefd?

Begeleiding: Guy Quintelier (IMAVO)

Data: 3 donderdagen 29 november; 6 en 13 december 2001.

Plaats: De Volkshogeschool, Baliestraat 58 te 8000 Brugge

Inschrijvingen: Om organisatorische redenen is het nodig zich tenminste 14 dagen op voorhand in te schrijven.

Dit kan telefonisch gebeuren op het nummer 050/33.01.12